

DISAIN

- **tööstusdisain**
- **unikaaldisain**

Ettevõtete arv: **173 ettevõtet** (2003. a)

Töötajate arv: **400 inimest** (2003. a)

Käive: **134 mln kr** (2003. a)

Disainivaldkonna uuring annab ülevaate Eesti disaini hetkeseisust ja viimase aja majandustrendidest koos prognoosidega. Töö keskendub tööstus- ja unikaaldisaini majanduslike aspektide kaardistamisele, samas antakse ülevaade disainialase hariduse pakkumisest, disaini valdkonda reguleerivast seadusandlusest, erialaliitudest ning valdkonna tugevustest, nõrkustest, takistustest ja tulevikuperspektiividest (sh arenguvõimalustest).

Disaini ja selle alavaldkondi puudutav statistika Statistikaametis (ESA) ja äriregistris on puudulik ning kohati esitatakse erinevaid andmeid. Töö raames läbiviidud ekspertintervjuud disainivaldkonnas töötavate inimestega ja tööstusettevõtetega võimaldavad põhjalikumat disainisektori analüüsi ja arengusuundade prognoosimist.

Disaini on antud töö eesmärgipärasusest lähtuvalt liigitatud kahte suuremasse gruppi:

- 1) tööstusdisain (ehk tootedisain) – tööstuslikult toodetud tarbeesemete disain, sh ka moetööstus;
- 2) unikaaldisain – ainulaadsed disainilahendused (siin eelkõige veebi- ja graafiline disain).

Käesolevas töös on võimalusel käsitletud tööstus- ja unikaaldisaini eraldi, kuigi statistiliselt on nende eraldamine keeruline, sest Statistikaametis pole disaini alavaldkondi sellise täpsusega piiritletud.

Disaini valdkonna all ei analüüsita reklaami-, sise-, ehte-, naha-, klaasidisaini, lavakujundamist. Loetletud loomemajanduse alavaldkonnad kuuluvad küll disaini tegevusvaldkonda (näiteks Eesti Disainerite Liitu kuuluvad ka eelpool nimetatud alavaldkondade esindajad), kuid antud töös on need lülitatud vastavalt kas reklaami, arhitektuuri või kunsti alavaldkondade loetellu.

LÜHIKOKKUVÕTE

Antud ülevaates on disain liigitatud kahte gruppi: tööstus- ehk tootedisain ja unikaaldisain, kuid statistiliselt on nende eraldamine keeruline. Põhiliseks tööstusdisaini tarbijaks on töötlev tööstus, kus 2003. aastal oli Statistikaameti (ESA) andmetel 4751 ettevõtet. Unikaaldisain kuulub Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatori (EMTAK) järgi kujundamise ja toote kavandamise alla (kood 74873). Äriregistri andmetel tegeles kujundamise ja toote kavandamisega 2003. aastal 173 ettevõtet. Unikaaldisaini firmad on väikeettevõtted, kus töötab keskmiselt 1-3 inimest.

Kuna töötlevas tööstuses töötavate disainerite arvu kohta andmed puuduvad, siis antud uuringu käigus viidi suuremates töötleva tööstuse ettevõtetes läbi intervjuud, kust selgus, et 45 küsitatud ettevõttes töötab 38 disainerit. Samas ekspertide hinnangul on töötlevas tööstuses hõivatud ca 140 disainerit, millest võib järeldada, et suurem osa neist töötab väikeettevõtetes. Äriregistri andmetel tegeles 2003. aastal kujundamisega ja toote kavandamisega 273 töötajat, kellest ekspertide hinnangul töötab unikaaldisaini sektori disaineritena ca 250.

Tööstusdisaini täpset turu mahtu pole võimalik määrata, kuna puudub statistika, mis näitaks disainerite poolt loodud lisandväärtust toodangu mahus. Kuna disainil on tähtis osa uute toodete väljatöötamisel, siis ettevõtlussektori kulutused teadus- ja arendustegevusele kajastavad ka kulusid tööstusdisainile. Eesti kulutused sellele valdkonnale on madalad. ESA andmetel olid 2003. aastal töötleva tööstuse kulutused teadus- ja arendustegevusele 149 mln krooni ning selles valdkonnas oli hõivatud 503 töötajat. Kuna kulutused ettevõtluse arendusele tervikuna on madalad, on ka kulutused disainile väikesed ning sellest tulenevalt pole tööstusdisaini turu maht märkimisväärne. Eesti arenduskulude madalat taset kinnitavad ka Lausanne'i Juhtimise Arendamise Instituudi uuringud Eesti rahvusvahelise konkurentsivõime kohta. Äriregistri andmetel oli kujundamise ja toote kavandamisega tegelevate ettevõtete müügitulu 2003. aastal 134 mln krooni.

Tööstusdisaini kohta võib tinglikult öelda, et seda eksporditakse läbi töötleva tööstuse ekspordi. 2003. aastal ulatus töötleva tööstuse toodangu maht 66 mld kroonini, millest 53,5% moodustas müük välisturule. Kuigi ESA andmetel Eesti unikaaldisaini ei ekspordita, teevad ekspertide hinnangul ligikaudu 20 disainerit tööd välisturule. Intervjuud ettevõtjatega näitasid, et Eesti ettevõtted kasutasid osaliselt välisdisainerite teenust.

Kaardistamine näitas, et tööstusdisaini nõudlus on suures osas välja kujunenemata. Disaini kasutatakse vaid nn operatiivlahendusteks ning disainer ei osale tootearenduse protsessis algetapist. Samas on tööstusdisaini potentsiaalne turg suur, kuna hõlmab tervet töötlevat tööstust. Unikaaldisaini nõudlus on välja kujunemas graafilise ja veebidisaini alavaldkondades. Ka avaliku sektori huvid on suurel määral seotud just nende valdkondadega.

Disaini valdkonna peamiseks tugevateks külgedeks võib pidada hästi arenenud disainikoolkonda, häid disainialaseid teadmisi ning ka tootmise kogemust. Valdkonna nõrkuseks on asjaolu, et disainerite haridus on liialt kunstikeskne ning disaini nõudluse probleemiks on ka tarbijate madal ostujõud. Vaatamata nõrkustele, on Eesti disainil head arenguvõimalused. Üheks arenguaspektiks peaks olema disainerite laialdasem kaasamine tootmisprotsessi ning nende abil uute toodete väljatöötamine. Edasisele arengule aitavad kaasa uued turud Euroopa Liidus. Laialdasemat disainilahenduste kasutamist nii tarbijate kui ettevõtjate poolt võimaldaks nende disainialane koolitamine. Disaini valdkonna arengu peamiseks takistuseks on vähene nõudlus tööstusdisaini järele, negatiivselt mõjub disainile kallinev tootmine (toormaterjalid, tööjõud).

Eesti disaini arenguprognosi saab kokkuvõtvalt esitada kahe järgmise suunana:

- 3-5 aasta jooksul levib Eesti töötleva tööstuse ettevõtete hulgas olukord, kus peamiseks müügiedu tagavaks faktoriks on disainer;
- unikaaldisaini (eelkõige graafilise ja veebidisaini) areng jätkub, kuna 3-5 aastaga tekivad Eesti disainiturule ettevõtted, kus töötab 10-15 disainerit koos abipersonaliga.

PAKKUMINE

Ettevõtete arv sektoris

Tööstusdisain

Põhiliseks tööstusdisaini tarbijaks on töötlev tööstus, kus 2003. aastal oli 4751 ettevõtet. Suur osa tootmisettevõteteid kasutab omatoodangu väljatöötamisel (k.a pakend) reklaami- ja/või disainibüroode teenuseid, kuid büroode arvu, mis tegelevad vaid tööstusdisaini teenuse pakkumisega, pole võimalik välja tuua.

Unikaaldisain

Disainerite ja kujundajate tegevusvaldkonda kirjeldab Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatori (EMTAK) kood 74873 (vt lisa 1). Kuigi disaini valdkond antud töö raames on piiritletud EMTAK-i koodist erinevalt (lava- ja sisekujundajate tegevused on kas etenduskunstide või arhitektuuri valdkonda kaasatud), on siinkohal siiski otstarbekas kasutada eespool mainitud EMTAK koodi, sest see on ainus statistiline andmekogum, mis kajastab unikaaldisaini valdkondi kõige täpsemalt.

Äriregistri andmetel tegeles kujundamise ja toote arendusega 2003. aastal 173 ettevõtet. Kuna antud EMTAK-i koodi alla kuuluvad nii konkreetseid disainilahendusi pakkuvad ettevõtted kui laiema tegevusvaldkonnaga firmad, on disainifirmade täpse arvu määramine võimatu. Unikaaldisaini firmad on väikeettevõtted, kus töötab keskmiselt 1-3 inimest. Disainibürood, kus töötaks üle 10 inimese, Eestis puuduvad.

Töötajate arv sektoris

Tööstusdisain

Kuna ESA ei paku andmeid töötlevas tööstuses töötavate disainerite arvu kohta, siis antud töö üheks eesmärgiks oli selgitada välja tööstuses töötavate disainerite arv. Selleks viidi läbi intervjuud disainiga seotud inimestega suuremates töötleva tööstuse ettevõtetes. Intervjuudest selgus, et 45 küsitatud ettevõttes töötab 38 disainerit (sh ka disainer-konstruktorid), tabelis 1 on esitatud ettevõtted, kus on tööl enim disainereid. Küsitatud firmade loetelu on toodud lisas 2.

Tabel 1. Küsitletud töötleva tööstuse ettevõtete TOP disainerite arvu järgi

Ettevõtte nimi	Disainerite arv	Müügitulu 2003. a, mln kr
Baltika AS/ Baltika Grupp	8	496,7
Klementi AS	4	133,6
Thulema AS	3	75,8
Zik ZAk OÜ	3	21,9
T&T Mang AS	3	12,3
Sangar AS	2	133,6
Aquator OÜ	2	72,6
Balteco Mööbel AS	2	48,4
Bastion AS	2	15,2

Ekspertide hinnangul on töötlevas tööstuses hõivatud ca 140 disainerit, sh rõivatööstuses ligikaudu 90-105 disainerit, nendest ligi 20% suurtes ettevõtetes; mööblitööstuses 20-25 disainerit, nendest ligi 1/3 suurtes ettevõtetes. Teistes tööstusharudes (plasttooted, elektroonika jne) töötavad mõned üksikud disainerid. Toodud hinnangutest võib järeldada, et neist suur osa töötab väikeettevõtetes.

Unikaaldisain

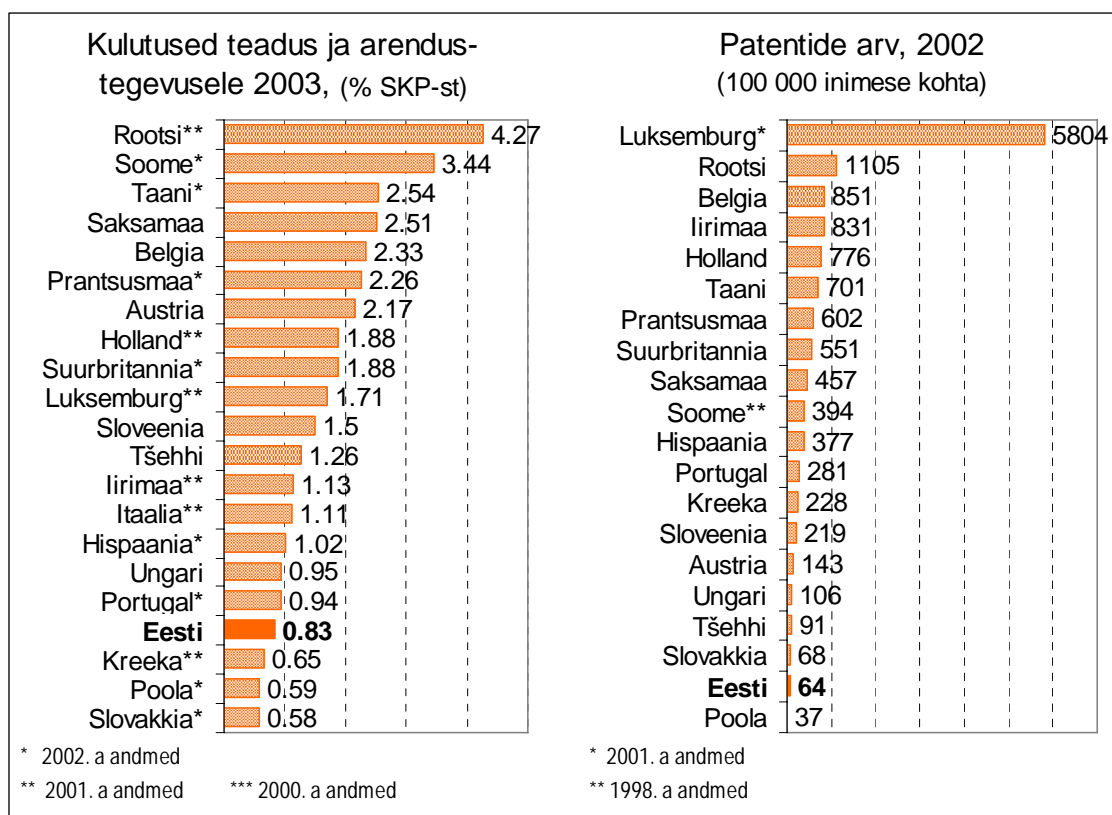
Äriregistri andmetel tegeles 2003. aastal kujundamisega ja toote kavandamisega 273 töötajat. Need andmed kajastavad kogu töötajate hulka firmades, kes tegelevad kujundamisega ja toote kavandamisega, millest disainerite eraldamine on keeruline. Ekspertintervjuude põhjal võib väita, et unikaaldisaini sektoris töötab ligikaudu 250 disainerit.

Turu maht

Tööstusdisain

Tööstusdisaini turu mahu täpseid andmeid pole võimalik esitada, sest puudub statistika, mis käsitleks disainerite poolt loodud lisandväärtust toodangu mahus. Kuna disain on üks tähtsamaid lülisid uute toodete väljatöötamisel, siis peaksid ettevõtlussektori kulutused teadus- ja arendustegevusele kajastama ka kulusid tööstusdisainile. Peab märkima, et Eesti kulutused sellele valdkonnale on madalad. Seda kinnitavad ka Lausanne'i Juhtimise Arendamise Instituudi (IMD) uuringud Eesti rahvusvahelise konkurentsivõime kohta, mis näitavad teadus- ja arendustegevuse kulude madalat taset Eestis, võrreldes teiste riikidega.

Teadusliku infrastruktuuri arengutaseme hindamiseks kasutab IMD selliseid statistilisi näitajaid nagu kulutused teadus- ja arendustegevusele, töötajate arv teadus- ja arendustegevuses, jooksvalt kasutuses olevate patentide arv (1000 in kohta) jmt. Jooniselt 1 nähtub, et kulutused teadus- ja arendustegevusele, väljendatuna %-des SKP suhtes, on 2003. aasta andmetel kõige suuremad Rootsis, kus nad moodustasid 4,27% SKP-st. Riikide edetabeli teise poolde jäävad riigid, kus kulutused teadus- ja arendustegevusele jäävad allapoole 1,5% SKP-st. Selles riikidegrupis on kõik uued EL liikmesriigid, nende hulgas ka Eesti, ning vaesemad EL vanad liikmesriigid nagu Kreeka, Portugal ja Hispaania. Eestil tuleks kahekordistada teadus- ja arendustegevusele suunatud kulutuste taset, et jõuda EL liikmesriikide keskmiste hulka. Vastavaid kulutusi peaksid suurendama nii ettevõtted kui ka riik.

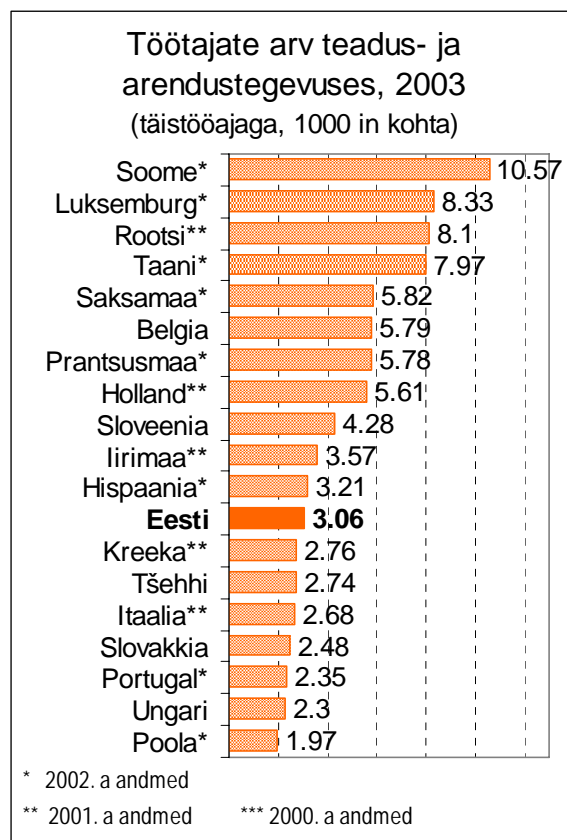
Joonis 1. Teadus- ja arendustegevuse kulutused ning patendid Euroopas

Allikas: *World Competitiveness Yearbook 2005, Lausanne: IMD*

Veelgi selgemalt tulevad esile EL liikmesriikide erinevused kulutustes teadusele ja arendustegevusele, kui neid vaadata rahalises väljenduses 1 in kohta (2003. a andmed): Rootsi – 1051 USD, Soome – 873 USD, Taani – 810 USD ning Eesti – 56 USD. Eestist kulutavad teadus- ja arendustegevusele suhteliselt vähem vaid Poola ja Slovakkia, kus nagu Eestiski on väga väike äriettevõtete panus teadus- ja arendustegevusse. Äriettevõtete osa teadus- ja arenduskulutustes on majanduslikult arenenud riikides (Rootsi, Soome, Taani) umbes 80% vastavatest üldkuludest, Eestis vaid umbes kolmandik (19 USD 1 in kohta). Eestil tuleb kiiresti astuda otsustavaid samme teadus- ja arendustegevuse edendamiseks.

Analoogiline pilt Eesti ja teiste Euroopa Liidu uute liikmesriikide kehvast positsioonist teadusliku infrastruktuuri osas selgub andmetest, mis iseloomustavad kasutuses olevate patentide arvu 100 tuh in kohta (2002. a andmetel). Jooniselt 1 nähtub, et taas on riikide võrdluses eesotsas majanduslikult arenenud riigid: Luksemburg, Rootsi jne. Eesti (64 patenti) jääb selle näitaja arvestuses oluliselt maha ka mitmest uuest EL liikmesriigist nagu Sloveenia (219), Ungari (106) ja Tšehhi (91).

Teadus- ja arendustegevuse rolli ühiskonnas näitab ilmekalt selles valdkonnas hõivatud inimeste arv. Jooniselt 2 nähtub, et EL liikmesriikides on suhteliselt kõige rohkem teadus- ja arendustöötajaid Soomes – üle 10 töötaja 1000 inimese kohta. Ka selle näitaja poolest on Eesti koos teiste EL uusliikmetega kehvemate hulgas. Eestist (3,06 teadus- ja arendustöötajat 1000 in kohta) jäävad siiski tahapoole lisaks mõnedele uutele liikmesriikidele ka Lõuna-Euroopa riigid.

Joonis 2. Teadus- ja arendustegevuse tööhõive

Allikas: *World Competitiveness Yearbook 2005, Lausanne: IMD*

ESA andmetel olid 2003. aastal töötleva tööstuse kulutused teadus- ja arendustegevusele, mille ühe osana võib käsitleda ka disaini (küsitluse andmetel on disainerid ettevõtte struktuuris paigutatud arendusosakondade alla või nendega tihedalt seotud üksustesse) 149 mln krooni ning selles valdkonnas oli hõivatud 503 töötajat. Eeltoodust võib järeldada, et kuna kulutused

ettevõtluse arendusele tervikuna on madalad, ei saa rääkida ka märkimisväärsetes ettevõtete kulustest disainile ning seoses sellega ka tööstusdisaini turu mahust.

Unikaaldisain

Äriregistri andmetel oli kujundamise ja toote kavandamisega (EMTAK kood 74873) tegelevate ettevõtete müügitulu 2003. aastal 134 mln krooni. Müügitulu unikaaldisaini sektoris koosneb ekspertide sõnul peamiselt oma teenuse müügist juriidilistele isikutele ehk ettevõtetele, mis vajavad erinevaid disainialaseid lahendusi või nõustamist.

Müügitulu alusel moodustasid TOP 10 ettevõtted 2003. aastal 48,8% valdkonna kogukäibest. Ettevõtete TOP 10 näitab, et vastava EMTAK koodi alla kuuluvad nii konkreetselt disainilahendusi pakkuvad ettevõtted kui laiema tegevusvaldkonnaga firmad.

Tabel 2. Kujundamise ja toote kavandamise ettevõtete TOP 10 2003. aastal (EMTAK 74873)

Ettevõtte nimi	Asukoht	Müügitulu, tuh kr	Töötajate arv
Vaakum OÜ	Tallinn	9 953	30
Emerante OÜ	Tallinn	8 871	5
Kaubandusdisain OÜ	Tallinn	8 684	5
Perfetto Stúdio OÜ	Tallinn	8 487	7
EXPO.EE OÜ	Tallinn	6 105	4
ACM Projekt OÜ	Tallinn	6 100	45
Disainikorp OÜ	Tallinn	5 895	5
InDe Design OÜ	Tallinn	4 249	3
Stúdio REIN LAUR OÜ	Tallinn	3 642	3
Maakri Disain OÜ	Tallinn	3 450	2
Kokku TOP 10		65 436	109

Allikas: Äriregister

Väliskaubandus

Tööstusdisaini eksport

2003. aastal ulatus töötleva tööstuse toodangu maht 66409 mln kroonini, kusjuures Eesti tööstustoodangut iseloomustab kõrge eksport (ekspordimahult on olulisimad tegevusalad puidutöötlemine, tekstiilitootmine ning toiduainete ja jookide tootmine). 2003. aastal moodustas müük välisurule 53,5% kogu töötleva tööstuse toodangust, milles teatud osana (üldjuhul väiksemahulisel) kajastub ka Eesti disainerite töö. Tinglikult võib öelda, et tööstusdisaini

eksporditakse läbi töötleva tööstuse ekspordi. Tollistatistika andmetel moodustas 2003. aastal omatoodangu eksport mööblitööstuses 97%, metalltoodete tööstuses 86%, tekstiilitööstuses 83% ja rõivatööstuses 35%. ESA väliskaubanduse andmetel olid perioodil 2000-2004 Eesti töötleva tööstuse toodangu tähtsamateks eksporditurgudeks Soome, Rootsi, Saksamaa ning Balti riigid.

Unikaaldisaini eksport

ESA andmed näitavad, et Eesti unikaaldisaini ei ekspordita. Samas toovad eksperdid välja, et ligikaudu 20 disainerit teevad tööd välisurule, kusjuures üksikuid välispartnereid nõustatakse eelkõige graafilise disaini osas.

Tööstusdisaini import

Intervjuud ettevõtjatega näitasid, et Eesti ettevõtted kasutavad osaliselt oma toodangu valmistamisel välisdisainerite teenust. Peamise põhjusena toodi välja välisriikidest kaasatud disainerite kompetentsi välisurgudele tootmisel. Küsitletud 45-st ettevõttest neljal on tootmisprotsessis hõivatud välisdisainerid.

Unikaaldisaini import

Eksperdid tõid välja, et Eesti turul saab rääkida graafilise disaini impordist, st suuremad korporatiivse või visuaalse identiteedi tellimused esitatakse välisettevõtetele, seda nii Eesti suureettevõtete kui avaliku sektori poolt. Ettevõtjad ja eksperdid põhjendavad seda Eesti disainerite väheste kogemustega ja ressursipuudusega – mahukate tööde tegemiseks on Eesti disainibürood liiga väikesed, neil puudub kogemus erinevate erialade (disain, avalikud suhted, reklaamiagentuurid jne) ja ettevõtete ulatuslikuks koostööks.

Pakkumise regionaalne jaotus

Ettevõtete ja ekspertide küsitluse põhjal saab väita, et suur osa disainereist on koondunud Tallinna (seda nii tööstusdisaini kui unikaaldisaini valdkonnas). Vähesel määral on disainereid teistes Eesti suuremates linnades (Tartu, Pärnu).

NÕUDLUS

Siseturu tarbimismaht

Tööstusdisain

Ekspertide hinnangul on disainisektori nõudlus suuremas osas välja kujunemata ning Eesti tootjad on väheteadlikud disainerite tööst ja nende poolt loodavast võimalikust lisandväärtusest. Ekspertidid tõid disaininõudluse juures välja, et kui ettevõtjad on harjunud kasutama graafilist ja veebidisaini, siis komplekssemate disainilahenduste kasutamine oma igapäevatoos on enamasti jäänud tagaplaanile. Tööstusdisaini nõudlusest saab peamiselt rääkida rõiva- ja mööblitööstuses, muudes tööstusharudes piirdub disaininõudlus tihti vaid pakendikujunduse vajadusega, sest tootelahendused tulevad enamasti inseneridelt või konstruktoritelt, kellelt ei eeldata disainilahenduste väljatöötamist.

Ekspertide hinnangul kasutatakse disaini vaid nn operatiivlahenduste tasandil, seega pole disain haaratud tootearenduse protsessi algetapist, ettevõtjad pole tunnetanud vajadust kasutada disaini kui strateegilist vahendit. Samas on tööstusdisaini potentsiaalne turg suur, kuna hõlmab tervet töötlevat tööstust.

2003. aastal oli Eesti töötlev tööstus suurima osakaaluga tegevusala, moodustades 19,1% SKP-st (Eesti töötlevas tööstuses on 20 tööstusharu). Toodangu mahu poolest on olulisemateks toiduainetööstus (osatahtsus 18% töötleva tööstuse toodangust), puidutöötlemine ja puittoodete tootmine (16%) ning metalli ja metalltoodete tootmine (9%); neile järgnevad pingereas mööblitööstus (7%), tekstiilitootmine (7%), ehitusmaterjalitööstus (5%), rõivatootmine ning karusnaha töötlemine ja värvimine (4%).

Töötleva tööstuse toodangu maht kasvas 2003. aastal 10,8% 2002. aastaga võrreldes ja müügi maht oli 11,6% suurem. Teistest harudest kiiremini arenesid kummi- ja plasttoodete tootmine (+30%), elektrimasinate ja -aparatuuride tootmine (+28%) ning raadio-, televisiooni- ja sideseadmete ning aparatuuri tootmine (+22%). Eesti tähtsamatest tööstusharudest kasvas kiiremini puidutöötlemine ja puittoodete tootmine, kus mahud suurenesid 13% 2002. aastaga võrreldes, tekstiilitööstuse toodang kasvas 12% ja mööblitoodete 8% rohkem. Eesti töötlevale tööstusele on iseloomulik kõrge allhanke tase. Tollistatistika andmetel ulatus alltöövõtulepingute alusel toodetud toodang 18342 mln kroonini 2003. aastal, mis moodustas ligi 1/3 ekspordist. Suurim allhanke maht on elektri- ja optikaseadmete tööstuses: 61% kogu allhanke mahust ja seda eriti raadio-, televisiooni- ja sideseadmete ning -aparatuuri tootmises, kus allhanke moodustas koguni 95% ekspordist. Rõivatööstuse ekspordist moodustas allhanke 59% ja tekstiilitööstuse ekspordist 17%. Ettevõtjate küsitlusest selgus, et allhanke puhul ei ole Eesti disainerite teenuste

kasutamine eriti levinud – tooteid valmistatakse peamiselt tellija poolt etteantud disaini alusel ning Eesti disainerite tööd kasutatakse vähesel määral. Sellest tulenevalt saab Eesti ettevõtelt tellitud allhanked jaotada kolme kategooriasse: peamiselt tuleb disain tellija poolt ning Eesti ettevõtte disaineriteenust ei vajata; vähesemal määral on allhankeid, kus tellija ei määra disaini, vaid teeb koostööd Eesti disaineritega ning kolmanda grupi moodustavad sellised tellimused, kus toodetakse väikese lisandväärtusega odavaid tooteid ning disaini ei kasutata (vähe levinud). Samas on seoses tööjõu kallinemisega huvi Eesti kui allhankemaa vastu vähenemas. Nendes tingimustes, oma tuleviku kindlustamise mõttes, on Eesti ettevõtete jaoks oluline aktiivselt tegeleda uute konkurentsivõimeliste omatoodete väljatöötamisega. Samas tõid tööstusdisainerid välja, et käesoleval ajal on ettevõtja ootused nende tööle enamasti konstruktori või kopeerija ülesannetest lähtuvad. Disainimist kui originaallahenduste loomist ei peeta vajalikuks, kuna ei nähta nõudlust, mis kompenseeriks originaaltoodete tootmise kulud.

Unikaaldisain

Unikaaldisaini nõudlus on välja kujunemas graafilise ja veebidisaini alavaldkondades. Ettevõtjate ja ekspertide hinnangul on unikaaldisaini järele nõudlus kasvanud just viimase kolme aasta jooksul (2003-2005). Seda näitab ka ESA andmete analüüs, kust selgub, et 2003. aastal loodi Eestis 24 uut kujundamisega tegelevat ettevõtet (võrreldes 2002. a, kasv ettevõtete arvus ESA andmetel 26%). Intervjuud kujundusbüroodega näitavad, et kõige suurem nõudlus on nende poolt pakutava graafilise disaini teenusele.

Avaliku sektori huvid

Avaliku sektori nõudlus disainerite järgi väljendub peamiselt nõudlusena graafilise ja veebidisaini järele. Avaliku ruumi planeerimisel ei kasutata niivõrd disainerite poolt pakutavat kui arhitektide ja sisekujundajate tegevust. Eraldi tuleb välja tuua avaliku sektori huvi oma identiteeti kujundada, kus ühe osana on visuaalse märgisüsteemi väljatöötamisse kaasatud disainerid (näiteks Tallinna ja Tartu logod).

Kuna riik on huvitatud järjepidevast ja jätkusuutlikust majandusarengust, peaks ta soodustama ettevõtete suuremaid kulutusi teadus- ja arendustegevusele ning innovatsioonile, mille tulemusel toodaksid ettevõtted rohkem kõrge kvaliteediga konkurentsivõimelisi tooteid. Kuna tootearenduse oluliseks lüliks on disain, siis tähendaks teadus- ja arendustegevuse soodustamine üksiti ka disaini valdkonna edasist arengut.

ORGANISATSIOON JA POLIITIKA

Finantseerimine

Tööstusdisaini finantseerimisallikaks on tulu äritegevusest. Eestis praktiliselt puuduvad riiklikud toetused disaini arenguks (v.a hariduskulud). Unikaaldisaini finantseerimine tuleb samuti suures osas äritegevusest, kuid siin on näha ka riigi huvisid disaini valdkonna arendamisel. Riik toetab peamiselt disainerite koolitusi, näituste korraldamist Eestis ja välisriikides ning esemete ostmist riiklikesse kunstifondidesse (näiteks Eesti Tarbekunsti- ja Disainimuuseumisse).

Eesti Kultuurkapitali eraldised disaini valdkonnale on mõningate muude loomemajanduse valdkondadega võrreldes väga väikesed. 2003. aastal eraldati disaini valdkonnale 121 tuhat krooni ja 2004. aastal 670 tuhat krooni, mis moodustas vastavalt 0,13% ja 0,58% fondi eraldistest. Alates 1999. aastast on disainile eraldatud 96 sihtotstarbelist toetust kogusummas 1,6 miljonit krooni.

Muud riiklikud toetusmehhanismid puuduvad (Eesti Rahvuskultuuri Fond, ministriumide eraldised, kohalike omavalitsuste toetused jne).

Seadusandlik regulatsioon

Seadusandlikult on reguleeritud tööstusdisaini alavaldkond, unikaaldisaini kohta eraldi seaduse sätted puuduvad. Samas saab unikaalsete disainilahenduste tootja tugineda oma tegevuses autoriõiguse seadusele, mis kehtestab käitumishormid loometegevuse mitmes valdkonnas.

Tööstusdisaini kaitse seadus (vastu võetud 18.11.1997). Seadus reguleerib loodud tööstusdisainilahenduste õiguskaitset Eesti Vabariigis ja seaduses sätestatud juhtudel Euroopa Liidus registreerimata ja registreeritud disainilahendustega seonduvaid õigusi ja kohustusi.

Riikliku tööstusdisainilahenduste registri pidamise põhimäärus (vastu võetud 10.06.1998). Riiklik tööstusdisainilahenduste register on ühetasandiline andmekogu, mis on asutatud tööstusdisainilahenduste registreerimiseks tööstusdisaini kaitse seaduse alusel. Registri peaeesmärk on tööstusdisainilahendustele Eesti Vabariigis õiguskaitse tagamine.

Tööstusdisainilahenduste rahvusvahelise registreerimise Haagi kokkuleppe Genfi redaktsiooni ratifitseerimise seadus (vastu võetud 05.12.2001). Seadus reguleerib rahvusvahelisi vaidlusi tööstusdisaini valdkonnas.

Tööstusdisainilahenduste rahvusvahelise klassifikatsiooni Locarno kokkuleppega ühinemise seadus (vastu võetud 12.06.1996). Seadus kehtestab ühinenud riikides ühtse tööstusdisainilahenduste rahvusvahelise klassifikatsiooni.

Autoriõiguse seadus (vastu võetud 12.12.1992) reguleerib kultuuri järjepidevuse ja kultuurisaavutuste kaitset, autoriõigusel põhinevate tootmisharude ja rahvusvahelise kaubanduse arengut ning loob autoritele, teose esitajatele, fonogrammitootjatele, raadio- ja televisiooni-organisatsioonidele, filmi esmasalvestuse tootjatele, andmebaasi tegijatele ning teistele käesolevas seaduses nimetatud isikutele soodsad tingimused teoste ja muude kultuurisaavutuste loomiseks ja kasutamiseks.

Loovisikute ja loomeliitude seadus (vastu võetud 01.01.2005) tagab loovisikutele, eeskätt vabakutselistele loovisikutele elementaarse toimetuleku ja sotsiaal- ning raviturva miinimumi. Samuti peab seadus korrastama ja reguleerima loovisikuid ühendavate ja esindavate erialaliste loomeliitude kui mittetulundusühingute staatust ning funktsiooni.

Organiseeritus

Eesti disainerid on koondunud kolme suuremasse liitu:

Eesti Disainerite Liit (EDL) on 1988. aastal asutatud Eesti disainereid liitev ja esindav ühendus, mille eesmärgiks on seista disaini eest laiemas mõttes. Organisatsiooni kuulub 82 spetsialisti toote-, mööbli, moe- ja rõiva, tekstiili- ja graafilisi disaini alavaldkondadest. Liidu algatusel on käivitunud diskussioon Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumiga disainipoliitika väljatöötamiseks ja rakendamiseks Eestis.

Eesti Tekstiilikunstnike Liit (ETeKL) on professionaalsete tekstiilikunstnike loominguline ühendus, mis asutati 1993. aastal. Praeguseks on liikmeid 94. Liidu eesmärgiks on Eestis kujunenud tekstiilikunsti traditsioonide põlistamine ja edasiarendamine.

Eesti Rõiva- ja Tekstiililiit (ERTL) asutati 1993. aastal 18 ettevõtte poolt, 2005. aastal kuulus liitu 100 ettevõtet. Liit on rõiva- ja tekstiilitootmisega tegelevate füüsiliste ja juriidiliste isikute vabatahtlik mittetulunduslik ühendus, mille põhieesmärgiks on rõiva- ja tekstiilitööstuse arengu edendamine ning Eesti rõiva- ja tekstiilitootjate ühiste huvide esindamine ja kaitsmine. Eesti Rõiva- ja Tekstiililiidu liikmeskonnas on nii väikeettevõtteid, keskmise suurusega kui ka suureettevõtteid.

Lisaks eelnevatele saab disaini valdkonna institutsioonina välja tuua *Disaini Innovatsioonikeskuse*. Keskus on Eesti Kunstiakadeemia struktuuriüksus, mis alustas tööd 2004. aasta märtsis. Keskuse eesmärgiks on arendada ja juhtida innovatiivseid ideid, leida vajalik rahastus ja koostööpartnerid, koostada ja koordineerida projekte, kaasata tegevustesse oma ala spetsialiste ja eksperte nii avalikust sektorist kui eraettevõtlastest ning arendada koostööprojekte erinevate huvigruppidega nii Eestis kui mujal maailmas.

Eesti Tarbekunsti- ja Disainimuuseum - Tarbekunstimuuseum avati 18. juulil 1980. aastal Eesti Riikliku Kunstimuuseumi filiaalina, 2004. aasta 1. veebruaril sai Tarbekunstimuuseumist Eesti Tarbekunsti- ja Disainimuuseum, mis tegutseb iseseisva riigimuuseumina Kultuuriministeeriumi haldusalas. 2000. aastal alustati disainikogu loomist, et talletada Eesti tootekujunduse näidiseid, aga ka disainerite unikaalloomingut. Eesti Tarbekunsti- ja Disainimuuseumi kogu on kujunenud riiklike ostude ja annetuste alusel.

Seosed teiste tegevusvaldkondadega ja loomemajanduse sektoritega

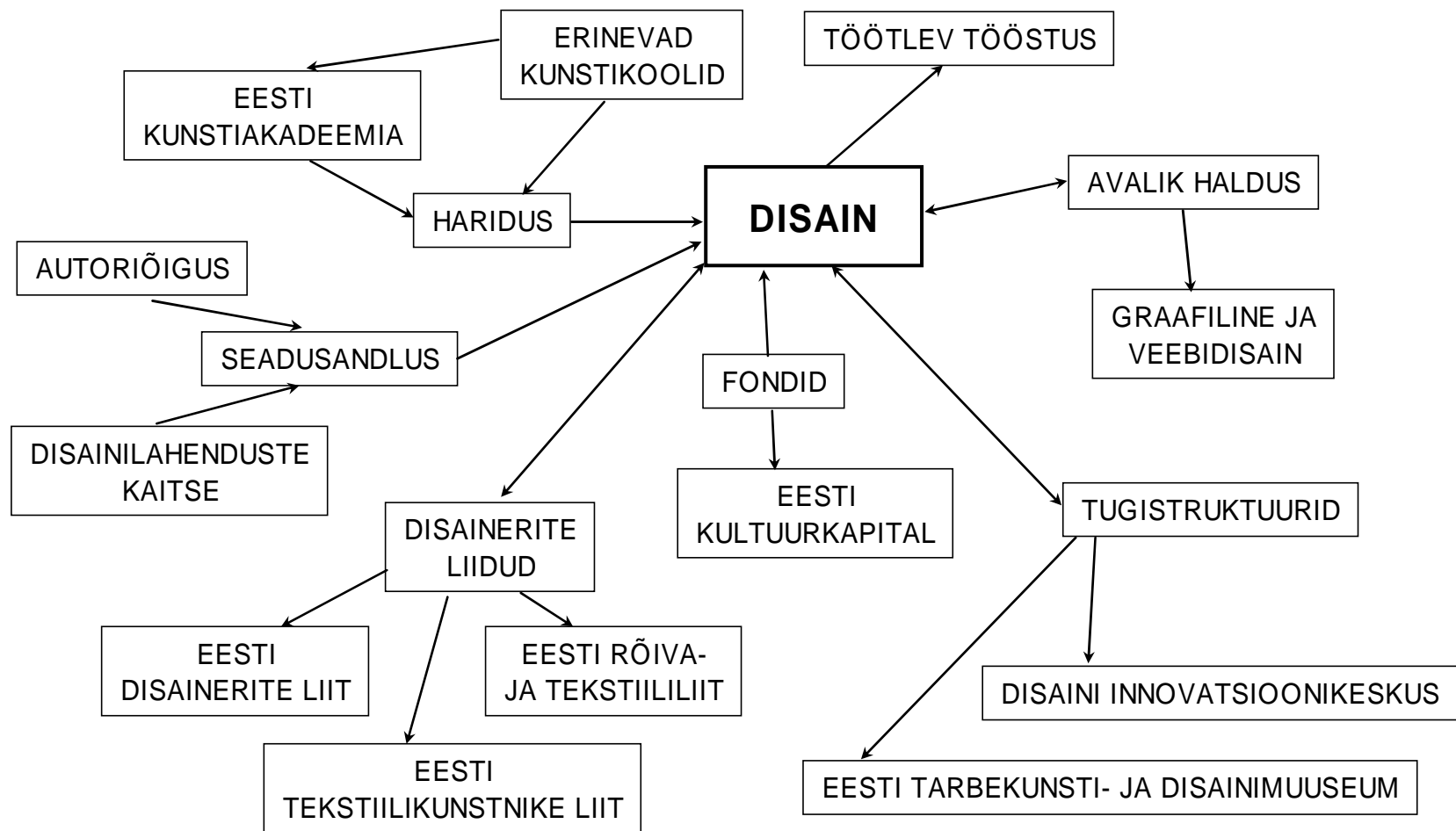
Tööstusdisain on seotud väga otseselt erinevate tööstusharudega. Eestis kasutatakse disainereid peamiselt rõiva-, mööbli-, meditsiini-, elektroonikatööstuses. Kõik tööstusharud vajavad aga pakendidisaini, mis suures osas tellitakse sisse disainibüroodelt või reklaamiagentuuridelt.

Unikaaldisain on tihedalt läbi põimunud reklaamivaldkonnaga, reklaami saab vaadelda kui disaini üht osa ja vastupidi. Sellele viitab disainerite aktiivne kasutamine reklaaminduses ning teisalt disainibüroode ja reklaamiagentuuride tegevuse osaline kattumine (eelkõige graafilise disaini teenuse pakkumises).

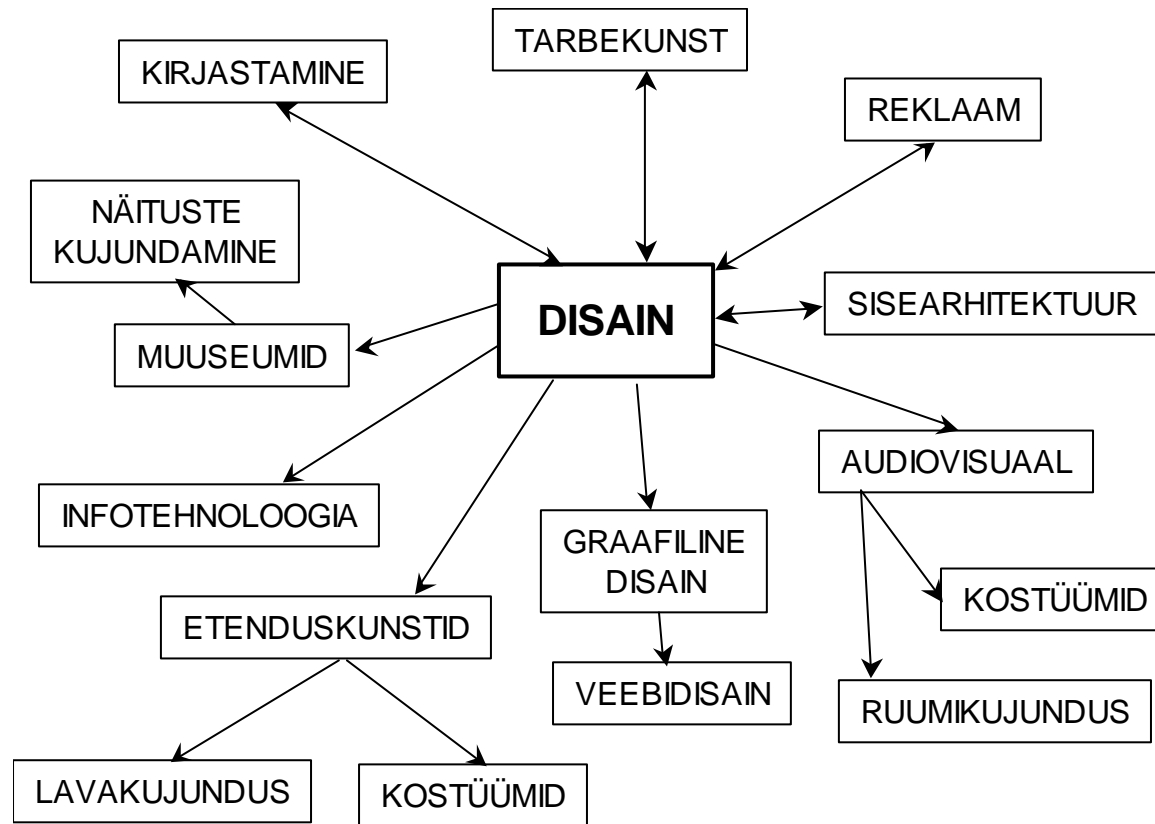
Disainimist kui tegevust võib leida kõigi loomemajanduse sektorite juures: teater vajab disainereid lavakujunduses, muusikatööstus visuaalse identiteedi väljatöötamiseks, trükindus küljendamises, kujundamises jne.

Väga selgelt on disain aga seotud kunsti, reklaami ja sisearhitektuuriga. Ekspertintervjuudes toodi välja, et reklaami vallas töötavad inimesed nimetavad end disaineriteks, kuid kunsti ja sisearhitektuuriga tegelejad peavad disaineri nimetust oma töö kohta liiga lihtsustavaks. Ühe näitena võib tuua moekunstnikud, kes selle töö raamistikus kuuluvad disaini valdkonna töötajate hulka, kuid kes ise eelistavad end nimetada kunstnikeks.

Disaini valdkonna seoste kohta on järgnevalt esitatud joonised 3 ja 4.

Joonis 3. Disaini valdkonna seosed teiste tegevusaladega

Joonis 4. Disaini valdkonna seosed teiste loomemajanduse sektoritega

HARIDUS, KOOLITUS

Disainialast haridust pakub Eestis 14 kõrge- ja kutsekooli (vt tabelid 3 ja 4), mis jagunevad avalik-õiguslikeks kõrgkoolideks, erakoolideks ja riigikoolideks (kutseharidus). Aastatel 2000-2004 on disainialast haridust (sh ka tarbekunstialast) saanud 811 õpilast.

Ekspertide hinnangul on Eesti disainialane kvaliteetne koolitus koondunud Eesti Kunstiakadeemiasse (EKA) – vaid EKA lõpetanud inimene võib end ekspertide hinnangul disaineriks nimetada. Samas toovad eksperdid välja, et EKA disainialane koolitus on siiani olnud pelgalt kunstikeskne, mis on ühe põhjusena kaasa toonud disainerite kehvad teadmised üldainetes, sh majandusteadustes. Sama toonitasid küsitlusel ka ettevõtjad, et disainereil on lisaks heale kunstialasele ettevalmistusele vaja üldteadmisi tootmisprotsessist ja ettevõtluse põhiprintsiipidest.

Tabel 3. Lõpetajate arv kõrghariduse õppekavadel 2000/2001-2003/2004

Astme nimetus	Õppeasutuse nimi	Õppeasutuse tüüp	2000/ 2001	2001/ 2002	2002/ 2003	2003/ 2004
<i>Õppekavade rühma nimetus: DISAIN</i>						
kutsekõrgharidus	Disaini Kõrgem Kool	era rakendus- kõrgkool		8		
	Rakenduskunsti Kõrgem Erakool	era rakendus- kõrgkool				1
diplomiõpe	Eesti Kunstiakadeemia	avalik-õiguslik ülikool	46	43	24	27
	Euroülikool	era ülikool	14	3		
	Rahvusvaheline Sotsiaalteaduste Rakenduslik Kõrgkool LEX ¹	rakendus- kõrgkool	2	5	17	
	Tartu Kõrgem Kunstikool	riigi rakendus- kõrgkool	10	12	14	15
rakendus- kõrgharidus	Rahvusvaheline Sotsiaalteaduste Rakenduslik Kõrgkool LEX	rakendus- kõrgkool				11
bakalaureuse- õpe	Eesti Kunstiakadeemia	avalik-õiguslik ülikool	35	49	51	33
	Euroülikool	era ülikool		38	36	34
magistriõpe	Eesti Kunstiakadeemia	avalik-õiguslik ülikool	2	3		5

¹ Alates 2004. aasta oktoobrist suletud

Astme nimetus	Õppeasutuse nimi	Õppeasutuse tüüp	2000/2001	2001/2002	2002/2003	2003/2004
<i>Õppekavade rühma nimetus: TARBEKUNST JA OSKUSKÄSITÖÖ</i>						
diplomiõpe	Viljandi Kultuuriakadeemia ²	riigi rakendus-kõrgkool		7		
rakendus-kõrgharidus	Viljandi Kultuuriakadeemia	riigi rakendus-kõrgkool				7
bakalaureuse-õpe	Eesti Kunstiakadeemia	avalik-õiguslik ülikool		10	12	24

Allikas: Statistikaamet, Eesti Hariduse Infosüsteem (EHIS)

Tabel 4. Lõpetajate arv kutsehariduse õppekavadel 2000/2001-2003/2004

Tase	Õppeasutuse nimi	Õppeasutuse tüüp	2000/2001	2001/2002	2002/2003	2003/2004
<i>Õppekavade rühma nimetus: DISAIN</i>						
kutsekeskharidus	Tartu Kunstikool	riigi kutseõppe-asutus	16	13	2	
kutsekeskharidus	Kuressaare Ametikool	riigi kutseõppe-asutus	15	13	8	24
kutsekeskharidus põhihariduse baasil	Rakenduskunsti Erakool	era kutseõppe-asutus				1
kutsekeskharidus keskhariduse baasil	R-Stamp Kool	era kutseõppe-asutus			17	9
<i>Õppekavade rühma nimetus: TARBEKUNST JA OSKUSKÄSITÖÖ</i>						
kutsekeskharidus põhihariduse baasil	Rakenduskunsti Erakool	era kutseõppe-asutus	4			
kutsekeskharidus põhihariduse baasil	Kuressaare Ametikool	riigi kutseõppe-asutus		19	7	5
kutsekeskharidus keskhariduse baasil	Räpina Aianduskool	riigi kutseõppe-asutus				9
põiharidust eeldav kutse- ja keskharidus	Sillamäe Kutsekool	riigi kutseõppe-asutus		24		
kutsekeskharidus põhihariduse baasil	Suuremõisa Tehnikum	riigi kutseõppe-asutus		11	11	5

Allikas: Hariduse ja Tööhõive Seirekeskus, Eesti Hariduse Infosüsteem (EHIS)

² Alates 2005/2006 õppe-aastast septembrist Tartu Ülikooli koosseisus.

TUGEVUSED, NÕRKUSED, ARENGUVÕIMALUSED, TAKISTUSED

Tugevused

- Arenev disainikoolkond
- Head disainialased teadmised
- Tootmiskogemus
- Tootmisressurss olemasolevate ettevõtete ja teadmiste näol
- Väljakujunenud üldine disainikeel (loodus- ja maalähedus)
- Graafiline disain kui kiiresti arenev valdkond

Nõrkused

- Tarbijate madal ostujõud
- Haridus on liialt kunstikeskne, vähe reaalseid
- Nõrk sidusus unikaaldisaini tootjate vahel, suurte projektide nimel pole suudetud koostööd teha
- Ettevõtluses on välja kujunenud arusaam strateegilise disaini rollist

Arenguvõimalused

- Disainerite laialdasem kaasamine tootmisprotsessi
- Ettevõtete majandusolukorra edasine paranemine ning uute toodete tootmine
- Uued turud Euroopa Liidus
- Tarbija ja ettevõtja disainialane koolitamine

Takistused

- Nõudlus tööstusdisaini järele puudub
- Kallinev tootmine (toormaterjalid, tööjõud)
- Tootjate madal riskivalmidus
- Üldine hoiak ettevõtluses, et disaineri kaasamine tootmisse on pigem kulu kui tulu

ARENGUPROGNOOS LÄHEMAKS 3-5 AASTAKS

Eesti disaini arenguprognosis tuleneb intervjuudest valdkonna ekspertidega ja ettevõtjatega. Peamiselt näevad nii ettevõtjad kui eksperdid Eesti tööstuse ühe edutegurina disainerite kaasamist omatoodangu tootmisesse. Kokkuvõtvalt võib välja tuua kaks peamist arengusuunda:

- Eesti tööstusdisaini madalpunkt on läbitud ja 3-5 aasta jooksul hakkavad Eestis tekkima ettevõtted, kus peamiseks müügiedu tagavaks faktoriks on haritud ja andekas disainer. Tõuseb Eesti tööstusdisaini läbimüük Eesti turul, jõulisest ekspordist võib rääkida 5-10 aasta perspektiivis.
- Unikaaldisaini (eelkõige graafilise- ja veebidisaini osas) areng jätkub seeläbi, et 3-5 aastaga tekivad Eesti turule arvestatavad disainiteenust pakkuvad ettevõtted, kus töötab 10-15 disainerit koos abipersonaliga. Suuremad disainiettevõtted loovad eelduse Eesti suurettevõtete disainialasteks hangeteks Eesti turul. Suure tõenäosusega tõuseb eksport unikaaldisaini valdkonnas ca 5% aastas. Kiirem ekspordi kasv pole tõenäoline, kuna konkreetse välisturu disainilahendused peavad tulema disaineritelt, kes tunnevad ja tunnetavad põhjalikult tellija turgu. Lähiajal kaasatakse tõenäoliselt Eesti disainereid suurematesse rahvusvahelistesse projektidesse.

EKSPERDID JA ÜMARLAUD

Avaldame tänu töö valmimisele kaasa aidanud ekspertidele:

Nimi	Organisatsioon	Amet
Ilona Gurjanova	Design Management OÜ	juhataja, disainer
	Eesti Disainerite Liit	juhatuse esimees
Martin Pärn	KNOK (design)	juhataja, disainer
	Eesti Kunstiakadeemia	dotsent
Katri Ristal	Eesti Kunstiakadeemia Disaini Innovatsioonikeskus	juhataja
Helme-Ruth Melioranski	Eesti Kunstiakadeemia Disaini Innovatsioonikeskus	uurija
Anu Lensment	Ajakiri Cosmopolitan	ilu- ja moetoimetaja

Disaini valdkonna töö on läbi arutatud 28. oktoobril 2005 toimunud ümarlaul:

Kutsutud	Organisatsioon	Amet	Osalemine
Silver Tammik	Majandus- ja Kommunikatsiooni- ministeerium	majanduspoliitika talituse peaspetsialist	*
Kristo Reinsalu	Majandus- ja Kommunikatsiooni- ministeerium	tehnoloogia ja innovatsiooni talituse peaspetsialist	*
Ilona Gurjanova	Design Management OÜ	juhataja	*
	Eesti Disainerite Liit	juhatuse esimees	
Martin Pärn	KNOK (design) disainer	juhataja	*
	Eesti Kunstiakadeemia	dotsent	
Katri Ristal	Eesti Kunstiakadeemia	juhataja	*
	Disaini Innovatsioonikeskus		
Helme-Ruth Melioranski	Eesti Kunstiakadeemia	uurija	*
	Disaini Innovatsioonikeskus		

EKI töögrupist osalesid:

Maarja Ülper (Haridus- ja Teadusministeeriumi konsultant)

Marje Josing

Evelin Ahermaa

Tõnu Mertsina

Disaini tegevused Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatori (EMTAK) järgi

74873 Kujundamine ja toote kavandamine

- tekstiiltoodete, rõivaste, jalatsite, väärisesemete, mööbli jm sisekujunduselementide ning moekaupade disain
- graafiliste kujundajate teenused, graafiline ja fotoprojekteerimine
- ruumikujundajate tegevus
- sisekujundusprojektide koostamine
- lavakujundajate tegevus

Süia ei kuulu:

masinaehituslik ja tööstusettevõtete projekteerimine, vt 74209

reklaami kujundamine ja väljapanek, vt 74401

Küsitletud töötleva tööstuse ettevõtete nimekiri

Ettevõtte nimi	Kaubamärk	Tooted	Müügitulu, mln kr, 2003	Disainereid ettevõttes
Baltika AS/Baltika Grupp	Monton, CHR, EVERMEN, BALTMAN	Meeste- ja naisterõivad	496,7	8
Klementi AS	KLEMENTI, PTA	Naisterõivad	133,6	4
Sangar AS	SANGAR	Meeste- ja naisterõivad	133,6	2
Lenne OÜ	LENNE	Laste pealisrõivad	35,6	1
Ilves-Extra AS	ILVES, ISC	Spordi- ja vabaajarõivad	117,4	1
Zik Zak OÜ (Ivo Nikkolo)	Ivo Nikkolo	Valmisrõivad	21,9	3
Bastion AS	BASTION	Naisterõivad	15,2	2
Marat AS	MARAT	Trikotaažtooted	433,0	1
Pakpoord OÜ		Nahkgalanteriitooted	72,2	0
PVMP-EX OÜ	Freewear, Klassikalised püksid	Vabaajarõivad	72,9	1
A&G AS	A & G	Töö- ja büroorõivad	70,0	0
Linette AS	Linette	Pesutooted	57,9	1
Svarmil AS	BERENDSEN	Töörõivad	48,2	0
Kreenholmi Valduse AS	KRENHOLM	Tekstiilitooted	1156,0	0
Pärnu Linavabrik OÜ		Linane riie	517,1	0
Baltex 2000 AS	BALTEX 2000	Kangas	422,5	0
Wendre AS	Wendre	Kodutekstiil	382,0	0
Toom Tekstiil AS	TOOM TEKSTIIL	Kodutekstiil	307,7	0
Suva AS	SUVA	Sokid, sukad	53,9	1
Henrietta AS		Valmis tekstiilitooted	23,9	0
Viisnurk AS	VIISNURK	Mööbel	392,3	0
Tarmeko AS	TARMEKO	Mööbel	201,8	1
Standard AS	Standard	Mööbel	139,7	1
Thulema AS	THULEMA	Kontorimööbel	75,8	3

Ettevõtte nimi	Kaubamärk	Tooted	Müügitulu, mln kr, 2003	Disainereid ettevõttes
Balteco Mööbel AS	Balteco Mööbel	Mööblidetailid	48,4	2
T&T Mang AS	Mang	Puit- ja kontorimööbel	12,3	3
JUVEEL OÜ	JUVEEL	Lauahõbe, kuld- ja hõbeehited	74,3	0
Estonia Klaverivabrik AS	ESTONIA	Klaverid ja muud keelpillid	48,5	0
4Room OÜ ³	4ROOM	Valgustid	...	0
Balteco AS	Balteco	Keraamilised sanitaarseadmed	152,1	1
Aquator OÜ	Aquator	Vannid ja kraanikausid	72,6	2
Samelin AS	Samelin	Jalatsid	47,0	0
Kolm AS	Papillon	Nahkgalanteriitooted	9,3	0
Smead Eesti AS	SMEAD	Paberist tooted	329,5	0
Räpina Paberivabrik AS	RAPPIN	Paber	7,2	0
Glaskkek AS	GLASKEK	Plastaknad	355,7	0
Estiko AS	ESTIKO	Plasttaara ja -pakend	162,5	0
Plastmerk AS	PLASTMERK	Plastaknad	40,6	0
Kennis AS	KENNIS	Plastist ehitustarvikud	14,2	0
Järvakandi Klaas AS	JÄRVAKANDI KLAAS	Klaas ja klaastooted	314,1	0
Tallinna Keraamikatehas AS	KLAR	Kodu- ja ehiskeraamika	16,2	0
Viljandi Metall OÜ	VILJANDI METALL	Metallkonstruktsioonid ja nende osad	229,3	0
Sepasell OÜ		Sepised, metallmööbel	12,2	0
Volta AS	Volta	Elektrimootorid	33,5	0
Tootmisbaas OÜ	TB Tootmisbaas	Betoontooted	4,2	0

³ Alustas tegevust 2003. a lõpus.